

УДК 711.4:65.016.7

Габрель М.М.,
Київський Національний університет будівництва і архітектури

ВПЛИВ ПРОМИСЛОВОЇ СПАДЩИНИ НА АТРАКТИВНІСТЬ ЛЬВОВА ТА ЙОГО ПРИМІСЬКОЇ ЗОНИ

У статті досліджуються можливості та вплив промислової спадщини на атрактивність Львова та його приміської зони. Виділено елементи, які формують атрактивність попромислової спадщини та окреслено її унікальні ознаки.

Актуальність. У статті порушено проблему використання промислових об'єктів для нових функцій, у т.ч. і туристично-рекреаційних, на прикладі колись промислово розвинутої Львівської області та м. Львова. Окремі аспекти цієї проблеми розглядаються в літературі, але їх у цілісність не розглянуто, і загалом дослідження зводиться до твердження, що дана ситуація існує або має право на існування в майбутньому. У статті зроблена спроба систематизувати інформацію про попромислові території Львова та його приміської зони, визначитись з підходами до їх функціонального переосвоєння та підвищення атрактивності регіонального простору.

До 90-х років ХХ ст. регіон розвивався як промисловий, туризм не відіграв важливої ролі для більшості міст і регіону в цілому — спостерігалися нетривалі відвідування традиційних осередків (Львів, Жовква, Підгірці, Олесько) та розвиток бальнеологічних і рекреаційних центрів (Трускавець, Моршин, Немирів). Великою була роль науки в розвитку регіону. 1990-ті роки стають переломними — чимало міст втрачає промислові перспективи і починає (декларує) туристичну й обслуговувальну функції як важливі для розвитку. Склалося так у результаті занепаду промислової діяльності, потреби боротьби з безробіттям, адже саме в промислових центрах доходило до банкрутств і масових звільнень у традиційних галузях промисловості (машинобудування, хімічна, легка та інші галузі), а також трактування туризму й обслуговування як засобу, що дозволить зберегти і ревіталізувати історичні центри міст регіону.

Слід допустити можливість шансу, який туризм і рекреація створюють для колишнього промислового регіону і його міст — позитивний вплив на розвиток послуг, можливість створення нових місць праці, перетворення функціональної і просторової структури міст і регіону, покращення його екологічної ситуації, і зрештою, зміну негативного промислового образу обширних територій Львова та його приміської зони [7, 8]. Додатково підкреслимо, що природні умови, ку-

льтурні та історичні атрибути міст і регіону, відкритість кордонів створюють шанси для такого переосвоєння.

Проблемою дослідження виступають можливості та вплив попромислових територій на соціально-економічну та екологічну атрактивність регіону. Львів і область як великі осередки промисловості мають у своїй структурі чітко визначені території, які виконували такі функції. Реструктуризація економіки і банкрутства підприємств обумовили часткове (або повне) відділення цих просторів, зокрема в центральних і серединних зонах міст, проте ще довший час залишатимуться сліди попередньої діяльності. Творять ці території об'єкти, які мають історичну цінність, викликають зацікавлення туристів і можуть позитивно впливати на туристичну атрактивність міст (насамперед це промислові об'єкти передвоєнного періоду). Окрім того, виділяються території, які мають екологічне значення і можуть вплинути на покращання екологічної ситуації в містах і регіоні (шкідливі виробництва, кар'єри, деградовані ландшафти), та об'єкти, що мають економічний інтерес завдяки великим територіальним ресурсам та вигідному розташуванню.

Промислова спадщина — це об'єкти і території промислового використання (у т.ч. і ті, що мають історико-культурну цінність), які на сьогодні змінили свій функціональний зміст, пустують або переосвоєні [2–3]. Атрактивність (привабливість) міста чи регіону пов'язана з проблемою аналізу зовнішнього оточення та внутрішньої просторової ситуації на предмет конкурентності середовища. Основними рушійними силами привабливості того чи іншого об'єкта слід вважати: людей, умови (розташування та природно-ландшафтні), функціональний та геометричний виміри (наприклад, наявність вільних територіальних ресурсів для залучення інвестицій), а також історична складова, до якої відноситься і промислова спадщина, яка є об'єктом дослідження в даній статті. Усі ці виміри взаємопов'язані.

Метою статті є оцінити промислову спадщину Львівського регіону та визначити шляхи її використання для підвищення атрактивності Львова та його приміської зони. Для досягнення поставленої мети слід вирішити конкретні питання, зокрема:

- які промислові території знаходяться в просторі міста та області;
- що можна віднести до культурної та історичної спадщини і чи вона доступна для туристів і можлива для використання туристичної мети;
- як промислова спадщина локалізується в просторі міста та його приміської зони;
- що таке атрактивність простору міста і регіону та його приміської зони;
- в який спосіб промислова спадщина може використовуватись у нових умовах.

Атрактивність міста (регіону) — інтегральний показник, який комплексно враховує всі складові привабливості потенціалу та відображає всі виміри простору.

Історико-культурна промислова спадщина складається з залишків промислової культури, які мають історичну, технологічну, суспільну, архітектурну та наукову цінність. Промислова спадщина — залишки промислово-господарської діяльності, що складають будинки, обладнання, споруди, шахти, місця переробки і очищення, склади, місця продукування, передачі та споживання енергії, транспорт і вся його інфраструктура, а також господарські місця, пов'язані з промисловою діяльністю (передзаводські площі, гуртожитки робітників, об'єкти професійної підготовки), які в сьогоdnішніх умовах не використовуються за функціональним призначенням. Уся промислова спадщина може бути умовно розділена на власне промислові об'єкти, споруди і території, а також на суспільні об'єкти, які творять просторову цілість з промисловими об'єктами, наприклад, передзаводські площі, гуртожитки, резиденції фабрикантів тощо, та об'єкти, розкидані в приміській зоні (млини, склади, ферми, підприємства зберігання та переробки сільськогосподарської продукції і т. ін.) [1, 4–6].

У даній статті промислова спадщина трактується як важливий елемент привабливості міста та регіону, яка може впливати на її підвищення чи пониження залежно від підходів до використання. Соціально-екологічна складова промислової спадщини — це об'єктивні атрибути природного та суспільного середовища, які через відповідну оцінку стають якостями, що складають екологічне та соціальне зацікавлення. Для автора інтерес становить промислова спадщина як цілість, впливає на атрактивність простору і регіону, чи факт, що їх промислове минуле є чинником розвитку, або навпаки — залишиться традиційний стереотип, що промисловість виступає чимось брудним, негарним і нецікавим у просторі і в сьогоdnішніх умовах залишається гальмом розвитку міст.

Об'єктом дослідження є промислова спадщина Львова та його приміської зони. Предмет дослідження — роль промислової спадщини у розвитку міст і регіону та відповідь на питання, дане в назві статті: як промислова спадщина впливає на атрактивність простору і що з цього впливає для визначення перспектив його розвитку. Оскільки атрактивність простору міст і регіону тісно пов'язана з людською активністю та діяльністю людей, важливою складовою є мешканці, адже від їх суб'єктивної оцінки залежать форми використання промислової спадщини для підвищення атрактивності конкретної території, а ширше — її розвиток. Таким чином, у роботі проводилось опитування певних категорій людей. Джерелом даних служили матеріали Генплану Львова (2009 р., Місто-проект, м. Львів) та Схеми територіального планування Львівської області (2010, «Діпро-

місто», Київ). Здійснювались натурні обстеження та аналіз картографічних матеріалів і планувальної документації.

Світовий та вітчизняний досвід. Відомі приклади з країн Європи, зокрема Англії (Манчестер), Німеччини (шахти в Гессені чи Лужицький вугільний район), Польщі (шахти солі «Велічко» у Велічці, доки в Гданську, фабричний район у Жирардові, торговий центр у Катовіцах, центр «Мануфактура» в Лодзі, фабрика сірників у Ченстохові) — країн з багатою традицією як охорони, так і використання промислової спадщини. Тут йдеться передусім про об'єкти, що містять історико-культурну цінність. У роботі промислова спадщина розглядається в широкому значенні. З вітчизняної практики можна виділити приклад комплексу «Арсенал» в Києві, невдалий приклад функціонального переосвоєння території ВО «Кінескоп» у Львові, ліквідації інших підприємств, території яких на сьогодні не використовуються (Сільмаш, Мехсклозавод тощо).

Характеристика об'єктів аналізу. Для потреб дослідження аналізувались промислові території й об'єкти, з яких було виділено 74 комплекси промислової забудови. Це комплекси різного масштабу — від поодиноких об'єктів, невеликих фабрик до великих попромислових територій, наприклад, Новояворівський хімічний комбінат. У ході дослідження була зроблена спроба виявити риси, що характеризують особливості промислової спадщини Львова та регіону. Така інвентаризація на території дозволила виявити певні відмінності промислової спадщини міст регіону, а також організації промисловості в дорадянський та радянський періоди. Зокрема, у Львові:

- попромислові об'єкти знаходяться на всій території міста в межах з XIX ст. У серединній зоні нема великих промислових територій, оскільки у минулому (дорадянський період) Львів не являвся промисловим центром, тут розвинулись дрібні ремесла і фабрики. До сьогодні збереглись окремі будинки фабрик і майстерень, які є унікальними для міста і регіону. Вони належать до важливих прикладів промислової архітектури і будівництва від початку XIX ст. до періоду міжвоєнного двадцятиліття, мають різні архітектурні стилі, наприклад, класицизм, історизм, сецесія чи модернізм. Вони володіють значними естетичними ознаками;

- фабрики часто були поєднані з додатковою забудовою, яка творить комплекси промислової. З дорадянського періоду це резиденції фабрикантів, адміністративні будинки, житлові будинки робітників, а також інші об'єкти, що служили людям, зайнятим на фабриках і їх родинам, — школи, лікарні, навіть святині (приклад промислового району Підзамче у Львові);

- характеристика розміщення промислових об'єктів у містах приміської зони Львова вказує на те, що вони розташовувались у долинах річок. Ряд

об'єктів перебували в оточення вокзалів, локалізація інших була пов'язана з безпосереднім сусідством залізниці.

Якщо говорити про перспективи використання історичної промислової спадщини для туристичної атрактивності, постає питання аналізу існуючого туристського руху. Відповідь шукали шляхом відношення цих об'єктів до існуючих потоків туристів. На жаль, тільки поодинокі об'єкти (погреби Львівського пивзаводу) ведуть облік відвідувачів, у т.ч. і туристів, які відвідують музей пива та ресторани, що включені в туристичну мережу маршрутів Львова.

Опитування мало на меті відповісти на питання, як люди, пов'язані з містом і регіоном, відносяться до історичної промислової спадщини, чи вважають вони їх за туристично атрактивні. Опитування відбувалося стосовно трьох груп респондентів: туристів, що відвідують Львів і регіон, мешканців Львова та експертів. Враховуючи обмежену кількість опитаних (загалом близько 100 осіб), результати не можна віднести до характеристики загальної ситуації, проте деякі тенденції стосовно досліджуваного явища варто виокремити:

- більшість мешканців, туристів та експертів виявляє зацікавлення до історичної промислової спадщини, вважає, що її потрібно зберігати і відновлювати; лише близько 20% переконані, що її слід знести;

- вирішальним мотивом відвідування промислових об'єктів є пізнання історії міста та регіону, розуміння атмосфери місця та старих технічних рішень (млини, горілчаний або пивний завод). Лише поодинокі опитувані вказали на те, що їх зацікавила архітектура об'єкта. Це вказує на те, що ці об'єкти ціняться туристами і мешканцями, як правило, завдяки новим функціям, які вони виконують (музеї, галереї, ресторани). Сам факт існування старої фабрики для туристів і мешканців не має значення, тільки після внесення нового змісту в історичну форму спричиняє зацікавлення;

- відвідуються найвідоміші об'єкти, що розрекламовані в туристичних путівниках і орієнтовані функціонально на нові вимоги. Майже ніхто не виділив менш значимі об'єкти (горілчаний завод — колишня відома фабрика Бачевського), не виділено жодного об'єкта, який на сьогодні пустує або виконує лише продукційну функцію;

- Львів може стати важливим осередком бізнесового туризму, і часто особи, які приїжджають у місто з ціллю, пов'язаною з працею, виявлятимуть зацікавлення до об'єктів історичної промислової спадщини.

Промислові об'єкти радянського періоду складають інтерес насамперед економічний, володіють великими територіальними ресурсами та вигідним розташуванням у містах і на сьогодні малоефективно використовуються. Іншим типом промислової архітектури радянської доби є великі промислові комплекси в межах Львівської агломерації, пов'язані з видобутком і первинною переробкою

корисних копалин, які в нових соціально-економічних і політичних умовах збанкрутували, створюють складні екологічні проблеми, але мають також великі шанси вплинути на покращення екологічної ситуації не тільки в межах зони впливу, а й загалом у регіоні.

Висновки.

1. У результаті досліджень виявлено, що в просторі Львова та його приміської зони знаходиться значна кількість попромислових об'єктів. Виділяються об'єкти історичної промислової спадщини, які викликають зацікавлення для туристів, і цей інтерес зростає. Слід підкреслити, що історичні промислові об'єкти не є вирішальними чинниками формування і розвитку туристичної атрактивності, вони виступають однією зі складових (палаці і замки, стара частина Львова тощо). Однак ця спадщина та її вмале використання можуть позитивно вплинути на туристичну атрактивність міста, хоч масштаб явища досить обмежений.

2. В останні два десятиліття відбулися значні зміни, що міняють відношення до промислових територій і промислової спадщини. Історичні промислові об'єкти після закінчення своєї діяльності й введення нових функцій стають туристично атрактивними. Розпочалась також зміна образу попромислових територій і об'єктів радянської доби. Це капітальні, оригінальні й нетипові об'єкти, що володіють великими територіальними ресурсами. Отож можна стверджувати, що наявність у містах промислової спадщини створює умови для росту атрактивності міста в цілому. Часто зміни, що відбуваються на по промислових територіях (введення нових функцій та перебудова), стають імпульсом динамічного розвитку окремих районів міста, які вважались брудними й неестетичними.

3. Виділено елементи, які формують атрактивність попромислової спадщини, — історико-естетичні (туристична атрактивність), територіально-планувальні (економічна атрактивність), ландшафтно-екологічні (екологічна атрактивність). Вони творять атрактивність, пов'язану з певним об'єктом та просторовою ситуацією. У процесі формування атрактивності промислової спадщини важливе значення має час, в якому відбуваються зміни в цих елементах атрактивності.

4. Зроблена спроба окреслити унікальність (чи типовість) попромислової спадщини Львова та його приміської зони у порівнянні з іншими містами регіону. Можна виділити незначну кількість збережених промислових об'єктів, які мають або можуть мати історичну та архітектурну цінність. Проте об'єкти і території промислового призначення радянської доби є незрівнянно більшими (в абсолютному вираженні на одного мешканця) у Львові, ніж в інших містах регіону.

5. Обґрунтовано потребу розробки моделі та програми, які б визначали напрями та спосіб творення й підвищення атрактивності промислової спадщини Львова та регіону.

Використана література

1. Демин Н. М. Основные направления развития и преобразования украинских городов / Н.М. Демин, Т.Ф. Панченко. — В сб. : Сучасні проблеми архітектури та містобудування. — К. : КДТУБА, 1997. — № 1. — С. 96–104.
2. Осітнянко А. П. Планування розвитку міста : моногр. / А.П. Осітнянко. — К. : КНУБА, 2001. — 460 с.
3. Плешкановська А.М. Функціонально-планувальна оптимізація використання міських територій / А. М. Плешкановська. — К. : Вид., 2005. — 190 с.
4. Руководство по планированию и застройке городов с памятниками истории и культуры / ЦНИИП градостроительства Госгражданстроя. — М. : Стройиздат, 1980. — 141 с.
5. Форестер Дж. Динамика развития города / Дж. Форестер. — М. : Мир, 1974. — 287 с.
6. Gasidlo K. Problemy przekształcen terenow przemyslowych // Zeszyty Naukowe Politechniki Slaskiej nr 1408, Gliwice. — 1998.
7. Kronenberg M. Dziedzictwo przemyslowe w rejestrach zabytkow najwiekszych miast w Polsce / Kaprowski W., Midura F., Sienkiewicz J. (red.) // Dziedzictwo przemyslowe Mazowsza i jego rola w rozwoju turystyki, Almamer, Warszawa. — 2008. — S. 21–34.
8. Liszewski S. Miasto jako przedmiot badan geografii turystyki w Polsce // Turyzm, z. 1 (18), WUL, Lodz. — 2008. — S. 27–38.

Аннотация.

В статье исследованы возможности и влияние промышленного наследия на атрактивность Львова и его пригородской зоны. Выделены элементы, которые формируют атрактивность попромышленного наследия и очерчены его уникальные возможности.

Annotation.

In the article possibilities and influence of industrial legacy are investigational on atraktivnost' Lvov and him prigorodskoy areas. Elements which form atraktivnost' popromyshlennogo legacy and his unique possibilities are outlined are selected.